

Zsuzsanna Kondor: Embedded Thinking

Így hivatkozzon erre a cikkre:

András Ferenc. „Zsuzsanna Kondor: Embedded Thinking”.
Információs Társadalom VIII, 4. szám (2008): 136–139.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VIII.2008.4.16>

---

*A folyóiratban közölt művek
a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

András Ferenc

Zsuzsanna Kondor: Embedded Thinking

Multimedia and the New Rationality

Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 2008.

A történelem során a filozófiát számtalanszor és számtalan módon temették már. A kortárs gondolkodók közül talán a 2007-ben elhunyt Richard Rorty a legismertebb arról a gyakran hangoztatott nézetéről, hogy a modern, demokratikus gondolkodásmódtól teljesen idegen a tradicionális filozófia tradicionális kérdésfeltevése. Meglátása szerint különösen az igazságkereső programok futottak vakvágányra. A filozófusok megrendíthetetlennek hitt igaz rendszerei sorra relativizálódtak. Rorty a *Philosophy and the Mirror of Nature* bevezető soraiban így fogalmaz: „Filozófiai tanulmányaim kezdetén meglepetéssel töltött el, ahogy a filozófiai problémák – új feltevések vagy szótárak eredményeként – megjelentek, eltűntek vagy alakot váltottak.” Amint jeleztem, Rorty nincs egyedül a hagyományos metafizika és episztemológia válságára figyelmeztető diagnózisával, sőt, korunk sincs kitüntetve e tekintetben. Egyszerű számtani művelettel megállapítható, hogy ha valamit gyakran temetnek, akkor az egymást követő temetéseket újabb és újabb újjászületések kell, hogy kísérjék, mert – eltekintve az öröklét homályos kategóriájától – ahány elmúlás, annyi élet, és fordítva. A kérdés magától adódik: Vajon honnan meríti erejét az a kényszer, hogy a megválaszolhatatlannak ítélt, filozófiai tartott kérdéseket – explicit vagy implicit formában – ismételten feltegyük? S ami az én szempontomból itt és most különösen fontos: Vajon a megújuló kérdésfeltevések mikor tekinthetők újnak? Hol húzódik az a határ, amelyet átlépve már újjászületésről és nem a régi továbbéléséről beszélhetünk? Szerényebb megfogalmazásban: Melyek azok a karakterjegyek, amelyeket felfedezve biztosan tudjuk, hogy új ösvényen járunk?

Úgy vélem, ezek az általános kérdések nyújtják a legtagabb keretet, amelybe Kondor Zsuzsanna *Embedded Thinking* című kötetének tematikája illeszthető. A szerző nem marad adós a fenti kérdéseinkre adandó válasszal, s nem is várakoztatja az olvasót. Előszavának első mondatában kijelenti, hogy a kommunikációs technika, illetve technológia perspektívája az, ami a hagyományos filozófiai vizsgálódásokat új megvilágításba helyezheti. Vajon mi jogositja fel a kommunikációs technika és technológia perspektíváját ilyen előkelő és központi szerepre? E kérdésre adott válasz a szerző kutatási projektjének kiindulópontja, amelyet tömören foglal össze McLuhan mára szállóigévé vált mondata: „A médium maga az üzenet” (*The medium is the message*). Egyrészt nem túlzás azt állítani, hogy a könyv alapvető törekvése a mcluhani mondat implicit összefüggéseinek, az összefüggések szükségszerű vagy estleges mivoltának feltárása. Másrészt azonban ez az állítás mégis túlzás, mivel olyan érvek és szereplők is a vizsgálódások előterébe kerülnek, amelyek vagy akik szorosán véve korántsem tartoznak a mcluhani világhoz.

¹ Rorty, Richard 1979. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Ford. Boros János. Princeton, Princeton University Press, xiii. *Pragmatikus filozófia*. 1998. Pécs, Jelenkor Kiadó, 139.

² És végpontja.

Fentebb a „kutatói projekt” kifejezést használtam. A mű négy részének s ezen belül tizenöt fejezetének ugyanis alapvetően azon konferencia-előadások szövegei tekinthetők a fő szervező erőinek, amelyeket a szerző *A 21. század kommunikációja* elnevezésű, Nyíri Kristóf nevével fémjelzett, nagy ívű, nemzetközi és rendkívül színes program rendezvényein adott elő. A program 2001. januárjában indult a Magyar Tudományos Akadémia és a *T-Mobil* (2004-ig: *Westel Mobil Rt.*) együttműködésének keretei között, s immár a végéhez közeledik. Valamennyi olyan kötetnek, amely előadások füzérét tartalmazza, elsőként azzal a természetes kritikával kell szembenéznie, hogy az egyes anyagok közti összefüggés, a fejezetek egymásra épülése, az érvelések következetessége vajon milyen minőségben valósul meg. Az egységesség effajta követelményének a kötet egyértelműen megfelel. Sőt, az egységesség a könyv kiemelkedő erénye. Mindez egyrészt arra a természetes összhangra utal, amely a szerző egyéni kutatási logikája és *A 21. század kommunikációja* program tematikája közt észlelhető. E program – műfajából és számos úttörő jegyéből adódóan – a teljesség igényével lépett fel abban az értelemben, hogy véges időkeretek között, meghatározott elemű konferencia-, illetve rendezvénysorozaton belül a társadalomtudomány lehető legtöbb kurrens területét igyekezett beemlíteni a kutatás hatókörébe. *A 21. század kommunikációja* eléggé szélesen merített ahhoz, hogy kielégítő tematikai keretet biztosítson az *Embedded Thinking* irányadó logikájához, e tekintetben nem maradt hiányzó láncszeme a gondolatmenet koherenciájának. Másrészt az sem tekinthető véletlennek, hogy azok a fejezetek, amelyek *A 21. század kommunikációja* című program indulása előtt születtek, valamint azok, amelyeket a szerző eredendően nem ennek a programnak a rendezvényeire szánt, szervesen illeszkednek egymáshoz. E szerves kapcsolat egyértelműen arra utal, hogy a kötet fejezetei korántsem a különféle kutatóprogramok menetét tükrözik, hanem sokkal inkább a szabadon kutató személy útkeresésének az állomásai.

A könyv egységes mivoltát azonban mindenekelőtt az mutatja, hogy az előadások sorrendje valamiféle letisztulási folyamatot tükröz. Ez a letisztulás elsősorban a lehetőségek és a szükségszerűségek közötti arány jellemzője. Mit is értsünk ezen? A végéről kezdem.

Felfogásom szerint egy filozófiai mű karakterét elköteleződéseinek határozottsága, erejét pedig elköteleződéseinek védhetősége nyújtja. Olvasatomban az *Embedded Thinking* legmarkánsabb elköteleződése a Lakoff-modell mellett való állásfoglalás. Különösen a modell következő aszimmetriája figyelemreméltó: „... a konceptuális struktúrára azért létezik, és azért értelmes, mert a prekonceptuális struktúrák léteznek, és értelmesek.” Bizonyosnak tűnik, hogy a modell tarthatósága alapvetően meghatározza az *Embedded Thinking* központi téziseinek tarthatóságát. Kondor a Lakoff-modellben, valamint Pierre Jacob és Marc Jeannerod reprezentációs elméletében valami olyasmire bukkant, ami saját kutatási útjának – közvetve vagy közvetlenül – szinte minden lépését érinti. Legígéretesebbnek azonban mégsem az a széles felület tűnik, ahol a kötet számai a modellhez kötődnek, hanem azok a pontok, ahol az *Embedded Thinking* következtetései a modellt erősíthetik. Amennyiben a kötetben felmutathatók olyan érvek,

³ „...conceptual structure exists and is understood because preconceptual structures exist and are understood.” Lakoff, George 1990. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago–London, University of Chicago Press, 267. *Embedded Thinking*, ix.

amelyek a Lakoff-modellt, illetve Jacob és Jeannerod vizuális elméről szóló reprezentációs elméletét támogatják, annak hatása messzire visszhangzik. Márpedig nyilvánvaló, hogy nem pusztán arról van szó, miszerint Lakoff, Jacob és Jeannerod kutatásai alátámasztják az *Embedded Thinking* téziseit, hanem mindez fordítva is igaz.

A konceptuális struktúra létrejötte, kialakulásának mikéntje például a kortárs analitikus filozófia egyik központi kérdése. Donald Davidson a probléma kapcsán így fogalmaz: „Többféle szótár is rendelkezésünkre áll, hogy leírjuk a tudattalan természetét, a gondolkodás, az intencionális cselekvés leírására pedig ott a mentalista szótár; ami hiányzik, az a közbülső lépés leírasi módja. „Davidson a saját gondolatmenete végül is arra vezette, hogy a nyelv, a gondolkodás, a fogalmak megszületéséhez szükséges és minimális követelménynek tartsa a társas jelleg feltételezését, s ezzel egyidejűleg elvesse a szubjektív-objektív tradicionális felosztást. Nem kétséges, hogy az *Embedded Thinking* ennél szélesebb körű és jóval összetettebb követelményrendszert tart szükségesnek – s az objektivista álláspontot értelemszerűen úgyszintén tarthatatlannak ítéli.

Jól látható, hogy a probléma mögött miféle csapda rejtőzik. A hiányolt közbülső elemet leíró szótár akkor és csak akkor állhat rendelkezésünkre, ha már megtettük azt a lépést, amelynek épp a keletkezése felől érdeklődünk. A közbülső lépés tehát sorrendben nem a második, hanem éppenséggel az első, pontosabban a nulladik. Másképp fogalmazva: a szótárírás általános szabályát kellene megadni úgy, hogy ne köteleződjünk el valamely kitüntetett szótár használata mellett, vagyis a leíráshoz ne használjunk semmiféle szótárt. Lehetséges ez? Milyen nyelven íródik a szótárírás nyelve? Vajon szolgálhat-e szótárral a közbülső lépés leírásához egy olyan Lakoff-modell, amelyet kiegészítünk Kondornak a nyelv multimediális-képi eredetét valló nézetével? Meglátásom szerint a kötet legerősebb, legígéretesebb és a továbbiakban is sok kiaknázható lehetőséget rejtő része az, amelyben a szerző Lakoff, Jacob és Jeannerod kognitivisták szótárát párosítja saját multimediális képelméletével.

Amikor korábban arra utaltam, hogy a kötet egységes mivoltát elsősorban az mutatja, hogy az előadások sorrendje bizonyos letisztulási folyamatként áll előttünk, akkor jeleztem, hogy ez a letisztulás mindenekelőtt a lehetőségek és szükségszerűségek közti arány jellemzője. Az első három rész fejezetei lehetőségeket tárnak fel, nyitott értelmezési felületet teremtenek. Olyan, a kommunikációfilozófia számára kulcsfontosságú fogalmak elemzésére, meghatározására, illetve jellemzésére kerül itt sor, mint például az írásbeliség, a logosz, a mítosz, a realitás és a virtualitás, a társas-individuális létezési mód. Az a folyamat rajzolódik ki előttünk, amelynek során egyfelől a gondolkodó ember fokozatosan veszít kommunikációs lehetőségeiből, másfelől az uralkodóvá váló kommunikációs forma elkerülhetetlenül rányomja saját formai bélyegét, illetve szűrőjét a közölni kívánt információk tartalomra.

A kötet XX. századi, kulcsfontosságú alakjai, különösen Wittgenstein, Heidegger, Hajnal, Lakoff, Jacob és Jeannerod, a szerző olvasatában osztoznak azon nézetükben, hogy a nyelvhasználat, az írásbeliség és az ehhez kapcsolódó fogalomalkítás szükség-

⁴ „We have many vocabularies for describing nature when we regard it as mindless, and we have a mentalistic vocabulary for describing thought and intentional action; what we lack is a way of describing what is in between.” Davidson, Donald 2001. *Subjective, Intersubjective, Objective*. „The Emergence of ‘Thought’”. Oxford, Clarendon Press, 128.

képpen eltorzít valamit, amiről – a kommunikáció uralkodóvá vált, tradicionális eszközén keresztül – csakis jelentős információvesztéssel alkothatunk képet. Kondor szerint ezt a beszűkülést és torzulást a dinamikus fejlődő és mára már számos alternatív vagy kiegészítő lehetőséget biztosító kommunikációs technológia képes kezelni, sőt, kiküszöbölni. E tekintetben az *Embedded Thinking* szelleme osztozik A 21. század kommunikációja projekt célkitűzésével, amelynek alaptéziseiről Nyíri Kristóf a következőképp fogalmaz: „A mobil, interaktív, multimediális kommunikáció visszatérést jelent, magasabb szinten, a kommunikáció őseredeti, kevésbé elidegenedett formáihoz.” Magasabb szinten: „Mivel a tudás kontextusba ágyazódó információ, a mobilkommunikáció pedig markánsan szituációfüggő s ezzel kontextusteremtő, a mobil információs társadalom várhatóan a tudás s nem a puszta információ társadalma lesz.”

A könyv „Képek és szavak” (*Images and Words*) című harmadik részében már változik a hangnem: sokkal kevésbé van szó értelmezési lehetőségekről. A képek szerepéről kifejtett nézetek mögött erős érvek állnak, s amennyiben az érvek tarthatók, az első két rész fogalomelemzése sem csupán interpretációs lehetőségek többé, hanem igazolható történeti folyamatba ágyazódó tények, jelenségek induktív feltárásával állunk szemben.

***

Bevezető soraimban utaltam a tradicionális filozófia tradicionális kérdésfeltevésének válságára, amelyet többen többféle szempontból diagnosztizáltak. Jelentős kortárs gondolkodók vélik úgy, hogy a válság oly mélyen gyökerezik, oly mértékben kezelhetetlen, hogy ez a hagyományos filozófia végét jelenti. Az *Embedded Thinking* diagnózisa szerint a problémák döntő többsége visszavezethető egy adott kommunikációs technika túlzott dominanciájára, s ezen keresztül a kommunikációs lehetőségek beszűkülésére. Vajon mi történne, ha radikálisan megváltoznának kommunikációs lehetőségeink, bővülne kommunikációs eszköztárunk? A kérdés korántsem hipotetikus, hiszen tagadhatatlan, hogy e tekintetben korunk lényegi változások színtere. E változásokkal vajon megszűnnek, vagy pedig új megfogalmazást nyernek az emberi mivoltunk legalapvetőbb jegyei után kutató kérdések?

Az *Embedded Thinking* oldalait lapozva többnyire ezek a kételyek, gondolatok kísérik, azonban szeretném felhívni a figyelmet a kötet azon üzenetére is, amellyel szemben kevésbé lehetnek kételyeink. A filozófia eredendő feladatai közé nem csupán az emberi lét alapjait feszegető kérdések megfogalmazása tartozik, hanem az emberi tudás összegzése, a különféle diszciplínák eredményeinek szintetizálása is. A kötet azzal a kísérletével, hogy az egyes tudományos részterületek szótárait összhangba hozza; hogy egy adott viszonylatban felmerülő problémát képes egy másik terület sikeres megoldási javaslatai alapján kezelni, elkötelezi magát nemcsak a kommunikáció, hanem az emberi gondolkodás „őseredeti, kevésbé elidegenedett formája” mellett is.

⁵ Nyíri Kristóf (szerk.) 2007. *Mobiltársadalomkutatás. Paradigmák – Perspektívák*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia – T-Mobile, 8.